

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРОБЛЕМИ
СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ
В ЕКОНОМІЦІ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 5(61)

Київ-2017

Головний редактор: Смерічевський Сергій Францович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Національного авіаційного університету.

Заступник головного редактора: Засанський Володимир В'ячеславович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Національного авіаційного університету.

Відповідальний секретар: Радченко Ганна Анатоліївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Національного авіаційного університету.

Редакційна колегія:

Кизим Микола Олександрович, доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, Заслужений економіст України, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України.

Колот Анатолій Михайлович, доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Корж Марина Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу Національного авіаційного університету.

Крейдич Ірина Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та прикладної економіки Національного технічного університету "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського".

Матвєєв В'ячеслав Васильович, кандидат економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Національного авіаційного університету.

Окландер Михайло Анатолійович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Одеського національного політехнічного університету.

Сохацька Олена Миколаївна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу Тернопільського національного економічного університету.

Сунцова Олеся Олександрівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки Національного авіаційного університету.

Мендель Тадеуш, Ph.D, професор економіки, ректор Європейського університету бізнесу (м. Познань, Польща).

Мелінте Клаудія, доктор економічних наук, професор, координатор National Erasmus+ Office in Moldova (м. Кишинів, Республіка Молдова).

Мамедов Махаббат Ашир огли, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки сфер обслуговування і менеджменту Азербайджанського архітектурно-будівельного університету (м. Баку, Республіка Азербайджан).

Електронна сторінка видання – www.psaе-jrnl.nau.in.ua

Збірник наукових праць «**Проблеми системного підходу в економіці**» включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук на підставі Наказу МОН України від 13 грудня 2016 року № 1604.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet

Вченою радою Національного авіаційного університету

на підставі Протоколу № 10 від 25.10.2017 року.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 8776, видане Державною реєстраційною службою України 24.05.2004 р.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ**Шедяков В.Е.**РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА И РЕФЛЕКСИВНОГО
УПРАВЛЕНИЯ – НЕОБХОДИМОСТЬ УСПЕХА ПОСТСОВЕТСКОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ..... 9**СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО****І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ****Ведернікова С.В.**

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 16

Войнова Є.І., Пухальська В.О.

РОЛЬ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ У СТАНОВЛЕННІ РИНКУ ПОСЛУГ АВСТРАЛІЇ..... 22

Яковченко В.С.ПІДВИЩЕННЯ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СИСТЕМИ
ЗЕД УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗАПРОВАДЖЕННЯ «ЄДИНОГО ВІКНА»..... 27**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ****Антонова О.М.**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ
В НОВИХ УМОВАХ ФІНАНСУВАННЯ..... 33**Дружиніна В.В., Луценко Г.П., Дружинін В.О.**РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ:
ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ АСПЕКТ..... 43**Дубинецька П.П.**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ..... 51**Корнєєва Ю.В.**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РОБОТИ ЕКА
У СТИМУЛЮВАННІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 55**Кубай О.Г., Коломієць Х.М.**АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ..... 63**Нигматова О.С.**ПРОЦЕС РАЗВИТИЯ БРЕНДА В УСЛОВИЯХ ОБЪЕДИНЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЕЙ
ОРГАНИЧЕСКИХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТОВАРОВ..... 70**Олешко Т.І., Геєць І.О., Павлюк Є.Л.**

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗИ УКРАЇНИ..... 80

Сибірцев В.В.ПАРАДИГМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ..... 84**Сухоставець А.І.**

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ..... 92

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ**Вартанова О.В.**ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ:
СУЧАСНІ ВИМОГИ ТА ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ..... 97**Желізко О.О.**АНАЛІЗ ОСНОВНИХ НЕБЕЗПЕК, ЗАГРОЗ ТА РИЗИКІВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕЦІ
ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ..... 103

Кубай О.Г.кандидат економічних наук,
доцент кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету**Коломієць Х.М.**аспірант кафедри аграрного менеджменту
Вінницького національного аграрного університету

АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті розглянуто особливості функціонування аграрного виробництва як основи забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Висвітлено проблеми розвитку аграрного сектору, передумови виникнення кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування.

Ключові слова: аграрне виробництво, продовольча безпека держави, індикатори продовольчої безпеки, продукти харчування, доступність, достатність споживання.

В статье рассмотрены особенности аграрного производства как основы обеспечения продовольственной безопасности государства, удовлетворения населения основными продуктами питания в достаточном количестве и разного ассортимента. Освещены проблемы развития аграрного сектора, предпосылки возникновения кризисных явлений в обеспечении населения продуктами питания.

Ключевые слова: аграрное производство, продовольственная безопасность государства, индикаторы продовольственной безопасности, продукты питания, доступность, достаточность потребления.

Постановка проблеми. Надійне забезпечення країни продовольством має стратегічне значення, оскільки від цього залежить не лише її продовольча, але й національна безпека. Для України проблема продовольчої безпеки набуває особливої гостроти, що пов'язано з подіями ХХ століття, протягом якого народ нашої держави пережив кілька революцій, війн, голод у 30-х і 40-х роках, черги за продуктами у 80-х роках, радіоактивне забруднення значної території країни внаслідок Чорнобильської аварії, відсутність повноцінного харчування у більшій частині населення через бідність у 90-х роках.

Проблема продовольчої безпеки не має кон'юнктурного характеру. Вона буде існувати доти, доки є держава, визначальним фактором сили й авторитета якої є підтримання відповідного рівня продовольчої безпеки. Підтвердженням цього є правове забезпечення та постійна увага до проблем продовольчої безпеки в країнах ЄС, США, Японії тощо.

Швидкі зміни економічної і політичної ситуації в світі, тенденції розвитку світового сільськогосподарства та складність вирішення продовольчої проблеми на міжнародному рівні вимагають посиленої уваги до національної продовольчої безпеки. Україна має чітко визначити параметри продовольчої безпеки і на цій основі розробити стратегію та напрями розви-

тку агропромислового комплексу з урахуванням раціонального використання його потенціалу та посилення експортної орієнтації.

Перехід до ринкової економіки, реформування аграрного сектору відповідно до вимог економічних законів ринку зумовлюють особливу увагу до формування системи продовольчої безпеки в нових умовах. Саме нині, коли особливо чітко проглядаються як недоліки та помилки в аграрній реформі, так і елементи тих позитивних результатів, заради яких здійснювалися кардинальні економічні перетворення, актуальним є питання розроблення наукових засад формування системи продовольчої безпеки країни, яка відповідає принципам функціонування ринкової економіки, а також яка пріоритетом агропродовольчої політики держави має визначати напрями її здійснення [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення вищезазначених проблем зробили такі відомі вчені-економісти, як, зокрема, В.І. Білоус, В.І. Бойко, В.І. Власов, О.Г. Гойчук, Ю.Е. Губені, О.В. Кочетков, О.В. Макаров, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, Н. Сеперович, П.В. Тарахов, Р.І. Тринько, М.Й. Хорунжий, О.М. Царенко, В.М. Щербань.

Проте необхідність забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення потреб

населення якісними продуктами харчування різноманітного асортименту актуалізують питання якісного використання наявного природо-ресурсного потенціалу вітчизняного аграрного сектору і підвищення його конкурентоспроможності. Без високоефективного і конкурентоспроможного аграрного сектору неможливо вирішити також стратегічні завдання розвитку соціально орієнтованої економіки країни, формування цивілізованого аграрного ринку, входження країни у світовий економічний простір, що свідчить про складність й актуальність цих проблем та необхідність подальших наукових досліджень.

Метою дослідження є обґрунтування ролі ефективного аграрного виробництва у забезпеченні продовольчої безпеки держави, здійснення системного аналізу динаміки основних індикаторів продовольчої безпеки України за окремими продуктами харчування, окреслення важливих складових підвищення ефективності аграрного виробництва як головної передумови забезпечення продовольчої безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою забезпечення продовольчої безпеки держави є ефективне аграрне виробництво, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Проблеми розвитку аграрного сектору, актуальні тенденції цінової світової кон'юнктури на продовольчі ресурси, недостатня увага держави до проблем галузі створюють передумови для виникнення кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування.

Проте відкритим залишається питання забезпечення населення продуктами харчування. Зосередження виробництва у господарствах населення й недостатня кількість агропідприємств, які б постачали продукцію через маркетингові канали, загалом негативно впливають на формування необхідних обсягів товарної продукції на загальнодержавному і регіональному рівнях. Процес розвитку економічних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та організаційно-правовими формами ринкової інфраструктури стримується через низький рівень закупівлі сільськогосподарської продукції за прямими угодами, заготівельними й переробними підприємствами, комерційними структурами через біржову торгівлю, торгові доми тощо; відсутність інтервенційних закупівель аграрної продукції (рослинництва і тваринництва) державними структурами. Вищезазначені питання потребують подальших ґрунтовних досліджень та наукових напрацювань.

У визначенні продовольчої безпеки немає єдності думок, але представники провідних економічних шкіл єдині у визначенні складових економічної безпеки. Поширеним є визначення продовольчої безпеки як здібності держави гарантувати задоволення потреби населення країни в продовольстві на рівні, який забезпечує його нормальну життєдіяльність. Його не можна визнати задовільним, оскільки воно не стосується характеристики стану безпосереднього об'єкта продовольчої безпеки – агропромислового сектору країни, а виводить зміст досліджуваного поняття виключно в сферу економічної політики. Погоджуємося з думкою І.І. Лукінова і П.Т. Саблука щодо гарантування продовольчої безпеки в тій частині, в якій потреби власного народу у високоякісних продуктах харчування задоволені власним АПК. Продовольча безпека є складовою загальноекономічної безпеки країни. Тільки завдяки їй вирішенню можна досягти стану стійкого соціально-економічного розвитку людства, процесу відтворення, зокрема демографічного [3; 4].

Продовольча безпека – це рівень продовольчого забезпечення населення, що гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави. Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964–IV виділено критичний стан із продовольчим забезпеченням населення, що є загрозою національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері.

Завдяки потужному потенціалу аграрного сектору Україна є одним із вагомих гравців на світовому агропродовольчому ринку. Загальновідомими є високі позиції вітчизняних підприємств у світових рейтингах експортерів зерна, продуктів вирощування олійних культур та їх переробки, продукції птахівництва. Відчутних, однак загалом незагрозливих масштабів набували обсяги імпорту окремих видів м'яса, плодів і ягід, овочів. Водночас рейтингові позиції і тренди останнім часом зазнали коливань під впливом макроекономічних та політичних чинників. Серед останніх варто виділити:

- стрімке кількакратне знецінення національної валюти;
- помітне зниження купівельної спроможності населення внаслідок кризи, пов'язаної з воєнними діями на частині території країни;
- втрата значних сегментів традиційних ринків збуту агропродовольчої продукції на території Росії;
- полегшення доступу окремих категорій агропродовольчих товарів на ринки країн ЄС [5].

Основними загрозами продовольчій безпеці України є такі: 1) незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; 2) низький рівень споживання продуктів тваринного походження в енергетичному раціоні населення; 3) висока частка витрат домогосподарств на продукти харчування у структурі їх загальних витрат; 4) висока диференціація вартості харчування за соціальними групами; 5) низька ємність внутрішнього ринку за окремими продуктами харчування; 6) імпортозалежність країни за окремим продуктом; 7) сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції; 8) зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку; 9) повільне запровадження міжнародних стандартів і систем якості продуктів харчування; 10) відсутність контролю за безпекою продуктів харчування [4].

Найгострішою проблемою в агропромисловому комплексі України є недосконалість кредитно-фінансових відносин у сфері ціноутворення, оподаткування, страхування та кредитування. Відсутність фінансово-кредитних та фіскальних механізмів заганає сільгоспвиробників у боргову яму. Ціни, курс національної валюти, законодавчі ініціативи є абсолютно непередбачуваними навіть в короткостроковій перспективі. Так, по раніше отриманих валютних кредитах (головним чином лізинг) заборгованість серед сільгоспвиробників зростає втричі та досягла жахаючого рівня.

Існує велика кількість інших проблем в агропромисловому комплексі України, як і в економіці країни загалом. На думку експертів, не варто тішитися ілюзіями, адже застій в українській економіці надовго. Ні уряд, ні міжнародні кредитори, ні місцеві експерти не вірять в її швидке одужання.

Нагадаємо, раніше Національний банк України (НБУ) переглянув прогноз зростання реального ВВП України на 2017 рік, знизивши його до 1,6%. Водночас прогнози НБУ на 2018 рік майже збігаються з прогнозами СБ, адже регулятор очікує 3,5% зростання економіки України.

Як повідомлялося, зростання ВВП України в першому кварталі 2017 року по відношенню до аналогічного періоду 2016 року сповільнилося до 2,4% порівняно з 4,8% в четвертому кварталі 2016 року. Уряд України побудував держбюджет-2017 на прогноз і зростання ВВП 3% при інфляції 8,1% [8].

Як бачимо, ситуація в агросекторі досить складна, але поки що не безнадійна. Аграрії розраховують протриматись за рахунок кредитування на внутрішньому ринку, обіцяних державних компенсацій за кредитними ставками та певних інвестиційних надходжень від закордонних партнерів [4].

Вплив загроз на соціально-економічний розвиток визначається системою індикаторів продовольчої безпеки. Нижче наведено окремі загрози продовольчій безпеці держави та індикатори (показники) для їх оцінки. Незбалансоване споживання продуктів харчування населенням показує достатність споживання продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1

Показник достатності споживання продуктів харчування (на особу на рік), кг

Показник	Раціональна норма (розрахунки МОЗ)	Фактичне споживання у 2015 році* (дані Держстату)	Фактичне споживання у 2016 році* (дані Держстату)	2016 рік +(-) до 2015 року	Індикатор достатності споживання
Хліб і хлібопродукти	101	103,2	101	- 2,2	1
М'ясо і м'ясопродукти	80	50,9	51,4	0,5	0,64
Молоко і молокопродукти	380	209,9	209,5	- 0,4	0,55
Риба і рибодукти	20	8,6	9,6	1	0,48
Яйця і яйцепродукти	290	280	267	- 13	0,92
Овочі і баштанні	161	160,8	163,7	2,9	1,02
Картопля	124	137,5	139,8	2,3	1,13
Фрукти та ягоди	90	50,9	49,7	- 1,2	0,55
Цукор	38	35,7	33,3	- 2,4	0,88
Олії рослинні	13	12,3	11,7	- 0,6	0,9

* тут і далі дані наведені без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, а також частини зони проведення антитерористичної операції

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання продуктів харчування особою впродовж року відповідає рекомендованій нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці.

У минулому році середньодушове споживання продуктів харчування погіршилося у 6 з 10 основних продовольчих груп: молокопродукти, яйця, фрукти, цукор, олія, хлібопродукти.

У 2016 році середньодушеве споживання тільки по трьох, найбільш економічно доступних продовольчих групах, знаходилося на рівні (або перевищило) встановлену раціональну норму: хліб та хлібопродукти, овочі та баштанні, картопля.

По інших групах коефіцієнт достатності споживання був меншим одиниці. Особливо суттєво відстає від норм споживання населенням країни продукції тваринного походження та фруктів. Зокрема, рекомендований рівень по м'ясу забезпечено на 64%, молоку та плодах – на 55%, риби – на 48%.

На фоні падіння наявних реальних доходів населення у 2016 році на 19,8% відбулося зменшення середньодушевого споживання у всіх без винятку групах продовольства. Зокрема, споживання яєць упродовж минулого року скоротилося на 13 кг, цукру – на 2,4 кг. Відбулося збільшення на 2,9 кг на овочеві і баштанні, картоплі – 2,3 кг.

У 2016 році середньомісячні загальні сукупні витрати одного домогосподарства склали 5 720,37 грн. на місяць, а сукупні споживчі витрати – 5 331,53 грн. на місяць. При цьому щомісяця домогосподарством на харчування спрямовувалося в середньому 2 944,32 грн.

Тобто індикатор економічної доступності становив 51,5% за його 60-відсоткового гра-

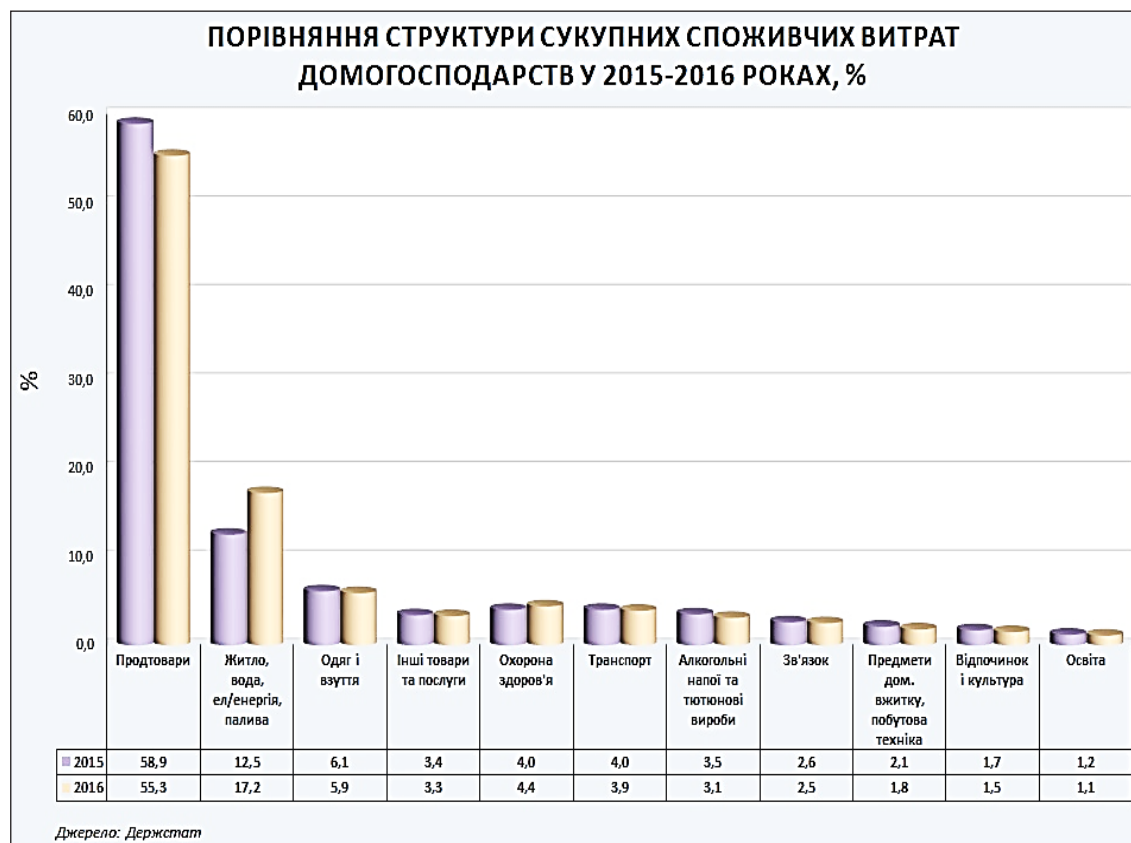
ничного критерію. Порівняно з 2015 роком цей показник зменшився на 1,7 відсоткових пункти.

Якщо ж брати до уваги не загальні, а лише споживчі сукупні витрати домогосподарств, то частка витрат на продукти харчування склала 55,3% (у 2015 році – 58,9%).

На перший погляд, ніби відбулося покращення економічної доступності нашого населення до продовольства. Проте, взявши до уваги проаналізовані попередні два індикатори щодо калорійності раціону та достатності споживання окремих продуктів, де зафіксовано помітне погіршення, розуміємо, що тут відбулася лише математична гра цифр.

Вся справа у змінах, які сталися у структурі споживчих витрат домогосподарств (рис. 1). За рахунок триразового подорожчання в останні 2 роки тарифів на житло, воду та енергоносії споживчі витрати домогосподарств за цим напрямом суттєво зросли. Наприклад, якщо у 2015 році порівняно з 2014 роком питома вага витрат населення на оплату ЖКП зросла на 2,2 відс. пункти, то упродовж 2016 року частка цих витрат піднялася ще на 4,7 відсоткові пункти.

Тобто у цьому випадку йдеться не про покращення економічного доступу до продуктів харчування за рахунок зростання купівельної спроможності українців, а про переорієнтацію сімейних бюджетів на оплату ЖКП навіть на

Рис. 1. Структура сукупних споживчих витрат домогосподарств у 2015–2016 роках
Джерело: Держстат [6]

шкоду якості та кількості харчування (підтверджується показниками індикаторів 1 та 2) [6].

Що стосується структури споживчих витрат (рис. 2) на продукти харчування, то порівняно з попереднім роком значних змін тут не спостерігалось. Перше місце посідають витрати на м'ясо і м'ясопродукти – 22% (657 грн. на домогосподарство на місяць), хліб і хлібопродукти – 15% (439 грн.), молоко і молочні продукти – 13% (386 гривень).

Через низький рівень оплати праці гострою проблемою для агросектору є нестача кваліфікованих кадрів. Головним провісником відродження села має бути саме молодь. Але вона поки що не поспішає туди повертатися, віддаючи перевагу роботі у великих мегаполісах, райцентрах, а іноді навіть і за кордоном. До того ж і та молодь, яка вступає до сільськогосподарських начальних закладів, здебільшого не повертається до рідного села. Питання наявності молодих спеціалістів на селі стає дедалі актуальнішим, тому що це є одним із головних напрямів забезпечення національної безпеки країни [1].

Сільське господарство України протягом 2010–2016 років демонструвало позитивну динаміку, але без негативних тенденцій не обійшлося. Виробництво зросло на 34%, експорт у вартісному вираженні – на 54%, частка сектору у ВВП країни збільшилася з 7,5% у 2010 році до 11,6% у 2016 році. Однак за цими, на перший погляд, позитивними цифрами приховуються негативні тенденції у структурі сіль-

ськогосподарського виробництва, небезпечні для економіки країни.

Розглянемо виробництво аграрної продукції. Протягом 2010–2017 років в Україні відбувалося найбільше зростання виробництва соєвих бобів, удвічі – насіння соняшнику, в 1,75 разів – зернових і зернобобових. Вирощування іншої рослинницької продукції, зокрема працемісткої овочевої та плодово-ягідної, зросло менш суттєво. У тваринництві збільшилося виробництво м'яса винятково завдяки птахівництву, а виробництво молока та яєць незначно знизилася.

Тваринництво споживає рослинницьку продукцію і є продовженням ланцюга створення доданої вартості. Продукція тваринництва є сировиною для харчової промисловості. Про негативні тенденції у тваринництві свідчить значне зменшення в Україні протягом досліджуваного періоду поголів'я ВРХ (-15%), молочного стада (-18%) і свиней (-14%).

Це свідчить про посилення спеціалізації вітчизняного агросектору на вирощуванні зерна та насіння олійних, а також про поступову деградацію тваринництва. Однією з головних причин є укрупнення аграрних виробників. Сумарний земельний банк найбільших агрохолдингів з банком землі понад 10 тис га збільшився із 6,1 млн. га (32% посівної площі) у 2010 році до 7,3 млн. га (39% посівної площі) у 2016 році.

Аграрні холдинги зацікавлені у виробництві значних обсягів товарного зерна та олійних культур, на які є постійний попит на світових ринках.

Рис. 2. Структура споживчих витрат на харчування (%)

Джерело: Держстат [6]

Вирощування цих культур порівняно з овочівництвом, садівництвом і тваринництвом вимагає менше інвестицій і робочих рук, забезпечує швидший обіг капіталу. Подвоєння за цей час використання мінеральних добрив та пестицидів посилило навантаження на екосистему. Внесення органічних добрив знизилося з 0,6 тонн на га до 0,48 тонн на га, головним чином через зменшення поголів'я ВРХ та свиней.

Український експорт аграрної продукції протягом 2010–2016 років збільшився на 5,4 млрд. дол. (+54%), а саме з 9,9 млрд. доларів до 15,3 млрд. доларів за рік. Однак це зростання забезпечила переважно первинна продукція: пшениця (+1,8 млрд. доларів), кукурудза (+1,9 млрд. доларів) та соєві боби (+0,8 млрд. доларів). У кількісному вираженні експорт зерна і соєвих бобів збільшився утричі, а саме з 13 млн. тонн до 38 млн. тонн.

Водночас суттєво знизився експорт сирів (-0,4 млрд. доларів), кондитерських та хлібобулочних виробів (-0,7 млрд. доларів). Серед продукції аграрної переробки домінує експорт соняшникової олії, макухи та шроту: у 2016 році майже 4,6 млрд. доларів, або 69% всього експорту продуктів харчування і харчових інгредієнтів.

Поштовх розвитку національної олійної промисловості наддало запровадження у 1999 році експортного мита на насіння соняшнику. До того часу основна частина вирощеного соняшнику експортувалася в Туреччину та країни ЄС.

Відсутність податків робило переробку сировини вигіднішою, ніж в Україні, навіть з урахуванням додаткових витрат на доставку сировини. Запровадження 23-відсоткового експортного мита дало переваги українським переробникам. Вони інвестували значні кошти в модернізацію, що підвищило конкурентоздатність галузі і дало змогу їй пережити зниження мита з 23% до 10%.

Цей приклад свідчить про те, що сировинні переваги повинні супроводжуватися зворотними зобов'язаннями та інвестиційними діями вітчизняних промисловців.

Через стрімке нарощування вивезення зерна і соєвих бобів протягом 2010–2016 років частка первинної продукції зросла з 41% у 2010 році до 56% у 2016 році. Все більше культур експортується, а не переробляється в Україні. Так, частка експорту у виробництві первинної сільськогосподарської продукції зросла з 25% у 2010 році до 33% у 2016 році [7].

Висновки з проведеного дослідження. Значущість продовольчої безпеки сприяє тому, що захист інтересів аграрних товаровиробників в усьому світі стає однією з найголовніших державних задач. Перед загрозою нестачі продовольства, голодних бунтів та екологічних лих лібералізація аграрних ринків згортається, натомість поширюється державний протекціонізм. З огляду на те, що, згідно з прогнозами, до 2050 року потреба в продовольстві збільшиться на 70%, протекціонізм щодо аграрного ринку буде спостерігатися і надалі. Використання в Україні останніми роками таких інструментів державного регулювання, як дорогий кредит, фіксований сільськогосподарський податок, скорочення фінансування багатьох аграрних програм, не могло забезпечити відновлення технологічного базису галузі, що позбавляє підприємства можливості нарощувати конкурентні переваги.

Крім того, слід мати на увазі, що економічно розвинені країни прагнуть домінувати на світових ринках завдяки новим товарам, зокрема продовольчим, тому характерною рисою поведінки транснаціональних продовольчих компаній є проникнення з новою продукцією на зарубіжні ринки з одночасним обмеженням доступу до технологічних новинок. Нерівномірність економічного розвитку країн унеможливорює їх участь у світовій торгівлі на паритетних засадах.

Отже, цілком зрозуміло, що уряд України має набагато активніше впливати на становлення аграрного сектору економіки, без чого не вдасться забезпечити продовольчу безпеку нашої держави, зберегти позиції на світовому ринку, повною мірою реалізувати потенціал галузі.

Список використаних джерел:

1. Власенко І.Г. Аграрна сфера у забезпеченні продовольчого ринку України / І.Г. Власенко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 234–237.
2. Гойчук О.І. Продовольча безпека: теорія, методологія, проблеми: рукопис: дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК» / О.І. Гойчук; Миколаївський державний аграрний університет. – Миколаїв, 2004.
3. Лукінов І.І. Продовольча безпека та її гострота у світовому вимірі / І.І. Лукінов // Економіка АПК. – 2001. – № 4. – С. 33.
4. Саблук П.Т. Основні положення нової економічної парадигми національної продовольчої безпеки України в ХХІ ст. / П.Т. Саблук // Економіка України. – 2002. – № 5(478). – С. 54–61.
5. Сучасні виклики продовольчої безпеки: матеріали круглого столу (19 травня 2015 року). – Львів: Львівський НАУ, 2015. – 77 с.
6. Баланси споживання основних продуктів харчування населенням України за 2016 рік: статистичний збірник / за ред. О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 49 с.

7. AgroNews: Аграрні тенденції: зростання виробництва та зменшення поголів'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agronews.ua/node/80969>.

8. В Україні зростає ВВП / Держстат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/v-ukraine-rastet-vvp-gosstat-1047165.html>.

Kubay O.G., Kolomiets K.N.

ANNOTATION AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE SYSTEM OF ENSURING FOOD SECURITY OF THE STATE

The effective agrarian production is the basis of ensuring food security of the state, satisfaction of the population of the basic food products in sufficient quantity and variety of assortment. Problems of development of the agrarian sector, actual trends of the world price situation on food resources, insufficient attention of the state to the problems of the industry create prerequisites for the emergence of crisis phenomena in providing food to the population.

Food security is the level of food supply to the population, which guarantees socio-economic and political stability in society, sustainable and qualitative development of the nation, family, person, as well as sustainable economic development of the state.

The optimal is considered to be situation when the actual consumption of food by a person over the year meets the recommended norm.

The average per capita food consumption deteriorated in 6 of the 10 main food groups: dairy products, eggs, fruits, sugar, oil, and bakery products in the last year. In 2016, the average consumption of only three, most economically accessible food groups, consumption was on the level (or exceeded) the established norms: bread and bakery products; vegetables and melons; potato.

The agriculture of the Ukraine during 2010–2016 showed positive dynamics, but without negative tendencies it was not enough. The production increased by 34%, exports in value terms – by 54%, the share of the sector in GDP of the country increased from 7.5% in 2010 to 11.6% in 2016.

However, these, on the first glance, positive figures obscure the negative trends in the structure of agricultural production, dangerous for the economy of the country.

It is highly intensive and highly effective functioning of agriculture that determines the level of production of the agrarian products and raw materials, and hence the consumption of basic foodstuffs, which determines the healthy physical and mental development of the population. The concept of food security should take into account objectively existing major contradictions in the agrarian sector, the current state and prospects of sustainable development of the Ukrainian economy.

Key words: agrarian production, food safety of the state, indicators of food security, food products, availability, consumption adequacy.